

SELFMANAGEMENT UČITELE

Evžen ŘEHULKA

Souhrn:

Studie se zabývá aplikací problematiky selfmanagementu, který je rozvíjen především v ekonomickém prostředí, na učitelskou profesi. Selfmanagement chápaný jako sebeřízení, event. sebevýchova, může být zajímavým a originálním východiskem pro studium učitelství. V rámci těchto myšlenek je proveden orientační výzkum učitelek základních škol, kde se ukázalo, že učitelky jsou schopny užitečně využívat hlavních idejí selfmanagementu a uvědomují si cíle v sebevzdělávání i v sebevýchově, a rovněž diference mezi stanovenými cíly a reálnými dovednostmi v této oblasti, přičemž největší úkoly v selfmanagementu nacházejí v oblasti rozvoje osobnosti.

Klíčová slova: selfmanagement, učitelky, sebevýchova, sebevzdělávání

Problém

Ke studiu učitelské profese se dá přistoupit z různých hledisek a je možno využít různé výkladové koncepce. V současné době můžeme pozorovat, že se při zkoumání učitele zejména z aspektu profesní přípravy či profesního rozvoje užívá termínu *selfmanagement*, *sebeřízení*, který do této oblasti proniká z teorie a praxe řízení, tedy z ekonomického prostředí. *Selfmanagement* se obvykle chápe jako činnost, která se orientuje na prohlubování schopností člověka vést sebe sama k profesionálnímu úspěchu i k osobnostnímu rozvoji (Pfeifer, Vosoba, 1991). Pro pedagogickou oblast se zde v podstatě rozvíjí myšlenka, že učitel řídí a vede vyučovací proces, a z tohoto hlediska se musí věnovat i sám sobě, svému profesnímu a osobnostnímu rozvoji.

Podíváme-li se šířeji na problematiku managementu, vidíme, že encyklopedie charakterizují management (anglicky *to manage* – řídit, původem z francouzského, *ménagement*) jako „umění řízení, působení na určitou soustavu (například společnost) a ovládání její činnosti“. Tento název může také označovat skupinu vedoucích pracovníků.

Obvykle se uvádí, že management je proces, vývoj probíhající v neustále se opakujících aktivitách

1. Plánování – volba úkolů, určování jejich priorit a sestavení pořadí jejich realizace, aby bylo dosaženo organizačních cílů. Může být strategické, operativní (taktické) a operační.
2. Organizování přidělování úkolů členům organizace a koordinace jejich činnosti, přidělování a distribuce zdrojů, nezbytných k úspěšnému vykonávání těchto úkolů. Funkce organizování je vyjasnit místo v procesu a přínos jedinců při plnění cílů.

3. Vedení – nejpsychologičtější aktivita; proces ovlivňování a motivování podřízených pracovníků, aby vyvinuli nejvyšší možné úsilí a usměrňování jejich úsilí tak, aby plnili úkoly, jak mají kontrolování sběr, vyhodnocování a srovnávání informací s danými cíly.

Učebnice zabývající se systémem managementu (např. Vágner, 2006), v něm obsahově nacházejí tři pilíře:

1. osobní management;
2. všeobecný management (systém manažerských nástrojů a metod);
3. vůdcovství.

V souvislosti s tím potom selfmanagement můžeme chápat jako řízení vlastního rozvoje, které je zaměřeno na sebepoznání, osobnostní růst, efektivní práce s lidmi a na péči o vlastní psychické zdraví. V. Smékal (2004) uvádí, že *selfmanagement* je moderní název pro to co, se dříve označovalo termíny sebevýchova, *seberozvoj*, *sebeutváření*, *sebeřízení* atp.

V české personalistice, v oblasti personálního vzdělávání se rozlišuje řízení (managing) a vedení (leading). Rozdíl mezi *řízením* a *vedením* aforisticky charakterizuje J. S. R. Covey (2005) slovy: „Řízení znamená dělat věci dobře a vést znamená dělat dobré věci.“

Při studiu práce učitele nás zajímá především osobní management ve smyslu výroku: „Nelze efektivně řídit (v našem případě vychovávat) druhé lidi, aniž dokážu efektivně řídit (vychovávat) sebe sama.“ V modelu celostního systému managementu charakterizuje I. Vágner (2006) osobní management jako proces sebepoznávání a „řízení“ sebe sama v souladu s přírodními zákony a mentálními principy. Uvedený autor potom proces sebepoznávání vymezuje následujícími otázkami:

- Kdo jsem?
- V čem jsou mé přednosti?
- Jakým způsobem pracuji?
- Jakým způsobem se učím?
- Kam patřím?
- Co je nebo může být mým přínosem?
- Jak jsem schopen spolupracovat s jinými lidmi?

Jestliže se orientujeme na *selfmanagement učitele*, který v psychologickém rozměru lze chápat jako sebevýchovu, můžeme v této oblasti najít dva základní okruhy, a to *výchovu* a *vzdělávání*. V našich úvahách chápeme výchovu jako činnost, která směřuje k dosahování rozvoje osobnosti a mravních kvalit a k osobnostní zralosti, zatímco vzdělávání chápeme jako cestu ke kognitivnímu rozvoji a k informačnímu obohacování. S určitou nadsázkou bychom mohli říci, že výchova vede ke kvalitativnímu rozvoji osobnosti, zatímco vzdělávání k rozvoji kvantitativnímu. Pochopitelně „vzdělávání“ a „výchova“ na sebe vzájemně působí a ovlivňují se: vzdělávání by mělo vychovávat a výchova se realizuje ve vzdělávání. Jsme si vědomi složitého vztahu mezi výchovou a vzděláváním, který konstatuje řada našich pedagogů (např. J. Průcha, 1997) a řeší je používáním termínu *edukace*, což odpovídá také terminologii anglické odborné literatury.

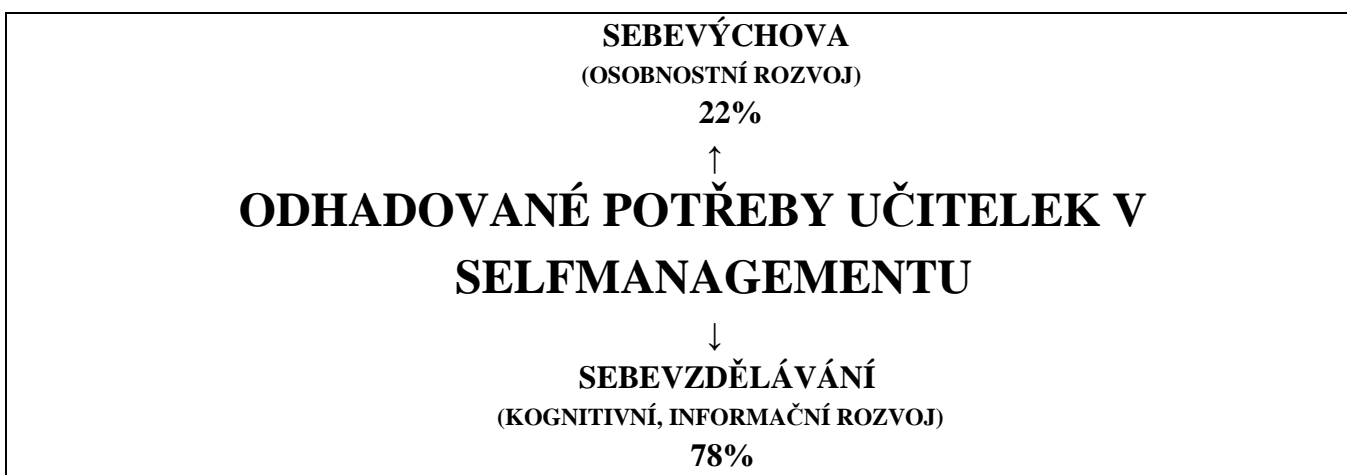
Pro naše potřeby se nám zdá nejvýhodnější vymezení výchovy a vzdělání/vzdělávání v podobě, jak ho nabízí Slovník spisovného jazyka českého (1989), kde je výchova vymezena jako „cílevědomé a soustavné působení na duševní a tělesný rozvoj člověka“ a vzdělání je definováno „jako rozvinutí

duševních schopností člověka, osvojení širokých znalostí soustavným poznáváním, zvl. studiem; soubor nabytých vědomostí“. Ještě jinak bychom mohli charakterizovat naše pojetí, a to tak, že ideálním cílem výchovy je dosažení moudrosti, kdežto ideálním cílem vzdělání jsou dovednosti.

Výzkum

V rámci výše uvedených úvah jsme se pokusili provést šetření mezi zkušenými učitelkami, které se dále vzdělávají v postgraduálním studiu na vysoké škole. Šlo o 158 učitelek, které si rozšiřují kvalifikaci dalším studiem, a všechny pracují ve svém oboru. Učitelky byly ve věku 26 – 45 let (průměr 34,6 let). Při diskusi o dané tématice jsme našim zkoumaným osobám (dále z.o.) předložili jednoduchý dotazník, kde se mohly vyjádřit k jednotlivým problémům.

Především jsem se z.o. dotazovali, jak odhadují své potřeby v selfmanagementu. Výsledky ukazuje tab. 1, kde vidíme, že z.o. jsou přesvědčeny, že potřebují více sebevzdělávání (ve 78 %) než sebevýchovu (ve 22 %). I když výsledek není v souladu s naší koncepcí rozvoje učitelské kvalifikace, jak uvedeme dále, můžeme ho zdůvodňovat také tím, že z.o. jako frekventantky studia jsou orientovány především na získávání poznatků, a také obecnou zkušeností, že současná doba ukazuje spíše na nedostatky ve vzdělání než ve výchově.

Tab. 1

Když jsme zjistili velký zájem našich učitelek o sebevzdělávání, dotazovali jsme se dále, na jaké oblasti by mělo být toto vzdělávání zaměřeno. Výsledky ukazuje tab. 2, kde je uvedeno prvních deset oblastí z hlediska frekvence volby možných studijních oborů. Relativně nejčastěji byly voleny oblasti z psychologie, což je dáno možná také tím, že v rámci výuky psychologických disciplín byl tento výzkum prováděn, ale diskuse kolem celé problematiky byla natolik intenzivní, že jsme přesvědčení, že tento fakt není nutno přeceňovat a že učitelé mají o psychologii opravdu značný zájem.

UČITELI POŽADOVANÉ OBLASTI SEBEVZDĚLÁVÁNÍ (KOGNITIVNÍ, INFORMAČNÍ ROZVOJ)

- **1. KOMUNIKACE**
- **2. SOCIÁLNÍ PSYCHOLOGIE**
- **3. PSYCHOLOGIE (OBECNĚ)**
- **4. PEDAGOGIKA**
- **5. APROBAČNÍ OBORY**
- **6. PSYCHOHYGIENA**
- **7. DIDAKTICKÁ TECHNIKA**
- **8. ČETBA**
- **9. KULTURA**
- **10. VŠEOBECNÁ INFORMOVANOST**

Tab. 2

Podobně jsme zjišťovali, v jakých oblastech by z.o. chtěly osobnostně růst, jaké jsou cíle jejich osobnostního rozvoje. Výsledky jsou přehledně uvedeny v tab. 3. Stálo by za další analýzu věnovat se rozboru jednotlivých cílů, kdy by asi bylo nutné vyjít ze specifických psychologie osobnosti vysokoškolsky vzdělané ženy-učitelky v tom věkovém období, v němž se nacházejí naše z.o. V našem výzkumu učitelek podobné výsledky nacházíme, i když v jiných souvislostech, ale přesto určitou analogii můžeme konstatovat.

UČITELI POŽADOVANÉ OBLASTI SEBEVÝCHOVY (CÍLE OSOBNOSTNÍHO ROZVOJE)

- **1. VYROVNANOST**
- **2. TĚLESNÉ A DUŠEVNÍ ZDRAVÍ**
- **3. ZRALOST**
- **4. POKORA**
- **5. MOUDROST**
- **6. RADOST**
- **7. LÁSKA**
- **8. NEZÁVISLOST**
- **9. SEBEREALIZACE**
- **10. SÍLA**

Tab. 3

Selfmanagement je aktivní práce na sobě samém, a proto nás zajímalo, jaké techniky považují učitelky za důležité a jak je ovládají. Brali jsme v úvahu opět deset nejčastěji uváděných technik a nechaly je každou z.o. zhodnotit na škále 1 – 100 %. Výsledky ukazuje tab. 4.

V souladu s výsledky v tab. 2 vidíme, že první tři techniky sebeřídící práce se týkají komunikace. Podíváme-li se na tab. 4 celkově, vidíme, že vždy má „důležitost“ určité řídicí práce vyšší hodnotu než

její „zvládnutí“, což v podstatě znamená, že ve všech těchto činnostech se musí z.o. ještě výrazně zdokonalovat. Z hlediska důležitosti jsou na přibližně stejné a také na nejvyšší úrovni činnosti „správné vnímání metakomunikace“, „obratně komunikovat“, „umět využívat počítač“ a „efektivně studovat“, přičemž z pohledu dovednosti vykonávat tyto činnosti mají z.o. největší nedostatky ve „využívání počítače“, což je vůbec druhá nejmenší dovednost ze všech uváděných. Nejnížší dovednost mají z.o. v technikách kreativity, které zvládají jen v 25 %. Naopak nejvyšší dovednost mají učitelky v činnosti, kterou jsme označili „dobře se vyjadřovat“. Vrátime-li se ještě k analýze důležitosti jednotlivých technik řídicí práce, potom v tab. 4 vidíme, že za relativně nejméně důležité činnosti považují učitelky „umět pracovat s literaturou“ a „znát techniky kreativity“; tato dovednost má vůbec nejnižší hodnotu a jako jediná je hodnocena pod 50 %.

TECHNIKY ŘÍDICÍ <i>EVENT</i>. SEBEŘÍDICÍ PRÁCE		
	důležitost	dovednost
	%	%
1. SPRÁVNÉ NASLOUCHÁNÍ	75	55
2. SPRÁVNÉ VNÍMÁNÍ METAKOMUNIKACE	90	75
3. OBRATNĚ KOMUNIKOVAT	90	75
4. UMĚT VYUŽÍVAT POČÍTAČ	90	45
5. EFEKTIVNÍ HLEDÁNÍ INFORMACÍ	80	60
6. DOBŘE SE VYJADŘOVAT	85	80
7. EFEKTIVNĚ STUDOVAT	90	65
8. UMĚT PRACOVAT S LITERATUROU	55	55
9. ZNÁT TECHNIKY KREATIVITY	45	25
10. DOBŘE PSÁT	70	50

Tab. 4

V řízeném seberozvoji je také důležité zvládat nároky spojené s prací na sobě samém. Stejným výzkumným postupem, který byl uveden výše, jsme získali od našich z.o. výčet činností, které jsou důležité v úspěšném selfmanagementu. V tab. 5 vidíme deset nejčastěji uváděných podle frekvence výskytu i s průměrnými hodnotami, které uvádějí, jak jsou tyto činnosti důležité a nakolik je dotazované učitelky ovládají. Opět tu můžeme pozorovat zajímavý jev, že „důležitost“ je vždy vyšší než „dovednost“. Domníváme se, že to svědčí o velké kritičnosti našich z.o., i když současně je nutno konstatovat, že jde o průměrnou hodnotu a individuální rozbor by mohl přinést další zajímavé výsledky, neboť v některých případech z.o. konstatovaly vyšší „dovednost“ než „důležitost“, ale vcelku šlo o ojedinělé případy.

Prohlédneme-li si tab. 5, vidíme, že na prvním místě, a současně s největší mírou důležitosti, se objevuje „umění odpočívat“ (95 %), jehož dovednost je však - vzhledem k deklarované závažnosti - klasifikována poměrně nízkou hodnotou, pouze na 55 %. Další vysoká čísla v „důležitosti“ mají činnosti „zvládat krátkodobý stres“, „znát zásady životosprávy“ a „interpersonální konflikty“ spolu s „hospodařením s časem“. Jde o činnosti, které mají při rozvoji vlastní osobnosti k sobě velmi blízko, přičemž zvládnutí těchto činností, jak uvádějí naše z.o., není příliš velké.

Naopak s nízkými hodnotami se setkáváme při „vyžádání si spolupráce“, „dlouhodobém plánování“ a zejména u činnosti, kterou jsme formulovali jako „bránit se před vyhořením“, kterou z.o. považují za důležitou jen ve 40 %. Dovednosti zvládat tyto činnosti jsou také relativně velmi nízké de facto – mimo činnost „vyžádat si spolupráci“ – nejnižší v celé tabulce 5.

ZVLÁDÁNÍ ŘÍDÍCÍ <i>EVENT</i>. NÁROKŮ SEBEŘÍDÍCÍ PRÁCE		
	důležitost	dovednost
	%	%
1. UMĚT ODPOČÍVAT	95	55
2. ZVLÁDAT KRÁTKODOBÝ STRES	90	75
3. INTERPERSONÁLNÍ KONFLIKTY	80	60
4. PLÁNOVAT SI PRÁCI	65	45
5. VYŽÁDAT SI SPOLUPRÁCI	45	40
6. HOSPODAŘIT S ČASEM	80	45
7. DLOUHODOBÉ PLÁNOVÁNÍ	45	25
8. VĚDĚT, CO CHCI	75	50
9. BRÁNIT SE PŘED VYHOŘENÍM	40	25
10. ZNÁT ZÁSADY ŽIVOTOSPRÁVY	85	65

Tab. 5

Budeme-li v naší sondě do problematiky selfmanagementu pokračovat, můžeme shrnout číselné údaje z předchozích tabulek 4 a 5 do tab. 6 a potom vidíme, že větší důležitost, i když ne o mnoho velkou, přikládají zkoumané učitelky technikám selfmanagementu a také mají v tomto směru větší dovednosti než ve zvládnutí selfmanagementu. Zvládnutí činností, které by vedly k sebeřízení, autoregulaci, považují za poněkud méně důležité a relativně málo je ovládají.

ZÁKLADNÍ OKRUHY SELFMANAGEMENTU UČITELEK		
	důležitost	dovednost
	%	%
TECHNIKY SEBEŘÍDÍCÍ PRÁCE	77,0	58,5
ZVLÁDÁNÍ SEBEŘÍDÍCÍ PRÁCE	70,0	48,5

Tab. 6

Protože celá sebeřídící práce musí sjednocovat jak techniky této práce, tak její zvládnutí, uvádíme v tab. 7 celkové hodnoty, z nichž můžeme konstatovat, že učitelky považují selfmanagement za

důležitý (v 73,5 %), ale ve vztahu k této důležitosti mají již v tomto směru poměrně menší dovednosti (53,5 %).

POSOUZENÍ SELFMANAGEMENTU UČITELKAMI		
	důležitost	dovednost
	%	%
SEBEŘÍDÍCÍ PRÁCE	73,5	53.5

Tab. 7

Závěry

- Učitelky si uvědomují důležitost selfmanagementu a tato koncepce jim umožňuje užitečný pohled na vlastní práci, její realitu a cíle.
- Učitelky jsou schopny dobře strukturovat úkoly selfmanagementu do jednotlivých činností.
- Učitelky mají představy o vlastních dovednostech v předpokládaných činnostech selfmanagementu.
- Relativně největší úkoly vidíme v péči o osobnostní rozvoj učitelek.
- Tyto úkoly jsou relativně dobře splnitelné v dalším vzdělávání učitelů.

Literatura

- COVEY, S. R. *7 návyků skutečně aktivních lidí*. Praha: Management Press 2006. ISBN 80-7261-156-9
- COVEY, S. R. *8 návyků. Od efektivnosti k výjimečnosti*. Praha: Management Press 2005. ISBN 80-7261-138-0
- MAREŠ, J., GAVORA, P. *Anglicko- český pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1999. 215 s. ISBN 80-7178-310-2
- PFEIFER, L., VOSOBA, P. *Selfmanagement a sebeuplatnění*. České Budějovice : Nakladatelství „dt“, 1991. ISBN 80-02-00896-0
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3
- Slovník spisovného jazyka českého VII*. Praha: Academia, 1989
- SMÉKAL, V. *Selfmanagement jako cesta k udržení duchovní pohody učitele*. Teachers and Health 6, Brno: Paido 2004, 32- 36 s. ISBN 80-7315-093-X
- VÁGNER, I. WEBER, M. *Osobní management*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 142 s. ISBN 80-210-3949-3
- VÁGNER, I. *Systém managementu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 432 s. ISBN 80-210-3972-8

Kontakt na autora:

Doc. PhDr. Evžen ŘEHULKA, CSc.

katedra psychologie

Pedagogická fakulta MU

Poříčí 31

603 00 Brno

E-mail: rehulka@ped.muni.cz